

Konvencija o pravima osoba s invaliditetom

Distr.: općenita
27. listopada 2017.

Izvornik: engleski

Odbor za prava osoba s invaliditetom

Opći komentar br. 5 (2017.) o neovisnom življenju i uključenosti u zajednicu

I. Uvod

1. Tijekom povijesti osobama s invaliditetom uskraćivan je osobni i pojedinačni izbor i kontrola u svim područjima života. Za brojne se osobe pretpostavlja da ne mogu živjeti neovisno u zajednicama koje su same odabrale. Potpora nije dostupna ili je povezana s određenim načinom života, a infrastruktura unutar zajednice ne poštuje načelo univerzalnoga dizajna. Sredstva se ulažu u ustanove, a ne u razvoj mogućnosti kojima bi se osobama s invaliditetom omogućilo neovisno življenje u zajednici. To je dovelo do napuštanja, ovisnosti o obitelji, institucionalizacije, izolacije i segregacije.

2. Člankom 19. Konvencije o pravima osoba s invaliditetom priznaje se jednako pravo svim osobama s invaliditetom na neovisan život i uključenost u zajednicu, s pravom izbora da odaberu i kontroliraju svoje živote. Osnovu za članak čini temeljno načelo ljudskih prava prema kojem su svi pojedinci rođeni s jednakim dostojanstvom i pravima, a svi su životi jednako vrijedni.

3. Člankom 19. istaknuto je da su osobe s invaliditetom punopravni korisnici prava i nositelji prava. Opća načela Konvencije (čl. 3.), osobito poštovanje urođenog dostojanstva, autonomije i neovisnosti pojedinca (čl. 3. točka (a)) te puno i učinkovito sudjelovanje i uključivanje u društvo (čl. 3. točka (c)) temelj su prava na neovisno življenje i uključenost u zajednicu. Ostala načela utvrđena Konvencijom također su neophodna za tumačenje i primjenu članka 19.

4. Neovisno življenje i uključivi život u zajednici predstavljaju pojmove koji povijesno proizlaze iz postupaka osoba s invaliditetom kojima ostvaruju kontrolu nad načinom na koji žele živjeti stvaranjem osnažujućih oblika potpore, kao što su osobna asistencija i zahtijevanje usklađenosti objekata zajednice s načelima univerzalnoga dizajna.

5. U preambuli Konvencije države stranke navode da brojne osobe s invaliditetom žive u siromaštvu i ističu potrebu za suočavanjem s učinkom siromaštva. Trošak društvene isključenosti je visok jer se njome nastavlja ovisnost, a time i ograničavanje pojedinačnih sloboda. Društvena isključenost također stvara stigmatu, segregaciju i diskriminaciju, što dovodi do nasilja, iskorištavanja i zlostavljanja, kao i negativnih stereotipa kojima se potiče ciklus marginalizacije osoba s invaliditetom. Politike i konkretni planovi djelovanja za društvenu uključenost osoba s invaliditetom, uključujući promicanjem njihova prava na neovisno življenje (čl. 19.), predstavljaju troškovno učinkoviti mehanizam kojim se jamče uživanje prava, održivi razvoj i smanjenje siromaštva.

6. Ovim općim komentarom želi se pomoći državama strankama u provedbi članka 19. i izvršavanju njihovih obveza utvrđenih Konvencijom. To se prvenstveno odnosi na obvezu da se svakom pojedincu zajamči pravo na neovisno življenje i uključenost u zajednicu, ali je

također povezano s drugim odredbama Konvencije. Članak 19. jedan je od članaka Konvencije s najširim područjem djelovanja i međupovezanih članaka i mora se smatrati neophodnim za potpunu primjenu Konvencije.

7. Članak 19. podrazumijeva građanska i politička, kao i gospodarska, socijalna i kulturna prava i primjer je međupovezanosti, međuovisnosti i nedjeljivosti svih ljudskih prava. Pravo na neovisno življenje i uključenost u zajednicu može se ostvariti samo ako su ispunjena sva gospodarska, socijalna i kulturna prava utvrđena u ovoj normi. Međunarodnim pravom u području ljudskih prava nametnute su obveze koje imaju trenutačni učinak i ostale koje se mogu izvršavati postupno.¹ Njihovo potpuno izvršavanje također zahtijeva strukturne promjene koje će se možda morati provoditi u fazama, neovisno o tome radi li se o građanskim i političkim ili socijalnim, gospodarskim i kulturnim pravima.

8. Članak 19. odražava raznolikost kulturnih pristupa ljudskom življenju i njime se jamči da njihov sadržaj ne naginje u korist određenih kulturnih normi i vrijednosti. Neovisno življenje i uključenost u zajednicu temeljno su načelo ljudskog življenja diljem svijeta i primjenjuju se na kontekst invaliditeta. Podrazumijeva ostvarenje slobode izbora i kontrole nad odlukama koje utječu na živote i najveću razinu samoodređenja i međuovisnosti unutar društva. Ovo se pravo mora učinkovito ostvarivati u različitim gospodarskim, socijalnim, kulturnim i političkim kontekstima. Pravo na neovisno življenje i uključenost u zajednicu odnosi se na sve osobe s invaliditetom, neovisno o rasi; boji kože; podrijetlu; spolu; trudnoći i majčinstvu; građanskoj, obiteljskoj ili poslovnoj situaciji; rodnom identitetu; spolnoj orijentaciji; jeziku; religiji; političkim ili drugim stavovima; nacionalnom, etničkom, autohtonom ili društvenom podrijetlu; statusu migranta, tražitelja azila ili imovinskom statusu; pripadnosti nacionalnoj manjini, gospodarskom ili imovinskom statusu; zdravstvenom stanju; genetskoj ili drugoj predispoziciji za bolesti; rođenju dobi ili bilo kojem drugom statusu.

9. Pravo utvrđeno u članku 19. duboko je ukorijenjeno u okviru međunarodnog prava u području ljudskih prava. U članku 29. stavku 1. Opće deklaracije o ljudskim pravima istaknuta je međupovezanost osobnog razvoja pojedinca i društveni aspekt sudjelovanja u zajednici: „Svatko ima obveze prema zajednici u kojoj je moguć slobodan i cjelovit razvoj njegove osobnosti.” Članak 19. ukorijenjen je u građanskim i političkim, kao i gospodarskim, društvenim i kulturnim pravima: pravo na slobodu kretanja i odabira boravišta (članak 12. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima) i pravo na prikladni životni standard, uključujući odgovarajuću prehranu, odjeću i stanovanje (članak 11. Međunarodnog pakta o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima) te osnovna prava na komunikaciju čine temelj prava na neovisno življenje i uključenost u zajednicu. Sloboda kretanja, prikladni životni standard i sposobnost razumijevanja te to da se naše osobne sklonosti, izbori i odluke razumiju čine neophodne uvjete za ljudsko dostojanstvo i slobodan razvoj osobe.²

10. Konvencijom UN-a o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena istaknuta je jednakost žena i muškaraca i njime se osuđuje diskriminacija žena u svim oblicima (čl. 1.). Konvencijom se ponovno potvrđuje jednakost žena i muškaraca u pogledu pravnih pitanja, uključujući poslovnu sposobnost i mogućnosti da se njome koriste (čl. 15. st. 2.). Njome se također od država stranaka zahtijeva da priznaju ista prava u pogledu zakona u vezi s kretanjem osoba i slobodom izbora mjesta boravišta i prebivališta (čl. 15. st. 4.).

11. Člankom 9. stavkom 1. Konvencije o pravima djeteta od država stranaka zahtijeva se da osiguraju da se „dijete ne odvaja od svojih roditelja protiv njihove volje, osim kada nadležne vlasti pod sudbenim nadzorom odluče, u skladu s važećim zakonima i postupcima, da je odvajanje potrebno radi dobrobiti djeteta”. Države stranke Konvencije „pružit će odgovarajuću pomoć roditeljima i zakonskim skrbnicima kako bi oni mogli ispuniti svoju dužnost prema djetetu”, kako je propisano člankom 18. stavkom 2. Nadalje, člankom 20. stavkom 1. utvrđeno je da „[d]ijete kojemu je privremeno ili trajno uskraćena obiteljska sredina, ili koje zbog svoje dobrobiti u njoj ne smije ostat, ima pravo na posebnu zaštitu i

¹ Vidjeti Odbor za gospodarska, socijalna i kulturna prava, opći komentar br. 3 (1990.) o naravi obveza država stranaka, čl. 3. stavci 1.-2.

² Vidjeti Opću deklaraciju o ljudskim pravima, čl. 22.; Odbor za ljudska prava, opći komentar br. 27 (1997.) o slobodi kretanja, stavak 1.; Odbor za gospodarska, socijalna i kulturna prava, opći komentar br. 4 (1991.) o prikladnom stanovanju, stavak 7.

pomoć države”, dok je člankom 20. stavkom 2. utvrđeno da će „[d]ržave stranke u skladu sa svojim nacionalnim zakonodavstvom takvom djetetu osigurati zamjensku zaštitu.” Zamjenska zaštita koja se pruža na temelju invaliditeta predstavljala bi diskriminaciju.

12. Nadalje, člankom 23. stavkom 1. utvrđeno je da sva djeca s teškoćama u razvoju trebaju voditi dostojanstven život u uvjetima kojima se jača djetetovo oslanjanje na vlastite snage i olakšava njegovo djelatno sudjelovanje u zajednici. Odbor za prava djeteta izrazio je zabrinutost zbog visokog broja djece s invaliditetom koja žive u ustanovama i zatražio je od država stranaka da putem svojih programa deinstucionalizacije pruže potporu njihovoj sposobnosti da žive u svojoj obitelji, proširenoj obitelji ili udomiteljskoj obitelji.³

13. Jednakost i nediskriminacija temeljna su načela međunarodnog prava u području ljudskih prava i utvrđena su u svim temeljnim instrumentima o ljudskim pravima. U svojem općem komentaru br. 5 (1994.) o osobama s invaliditetom Odbor za gospodarska, socijalna i kulturna prava ističe da se „segregacija i izolacija koje se postižu nametanjem društvenih prepreka” smatraju diskriminacijom. U vezi s člankom 11. također ističe da pravo na prikladni životni standard ne obuhvaća samo jednaki pristup prikladnoj hrani, pristupačnom stanovanju i ostale temeljne materijalne zahtjeve, nego i dostupnost usluga potpore i uređaja i tehnologije za pomoć kojima se u potpunosti poštuju ljudska prava osoba s invaliditetom.

14. Članak 19. i sadržaj ovog općeg komentara također trebaju voditi i pružati potporu provedbi Novog programa za gradove, koji je donesen na Konferenciji Ujedinjenih naroda o stanovanju i održivom urbanom razvoju (konferencija Habitat III), koji je sastavni dio Programa za održivi razvoj i ciljeva održivog razvoja do 2030. Novi program za gradove zalaže se za gradove i ljudska naselja u kojima sve osobe mogu uživati ista prava i mogućnosti promicanjem uključivih, sigurnih, zdravih, pristupačnih, cjenovno dostupnih, otpornih i održivih gradova i ljudskih naselja. U vezi s člankom 19. Konvencije, cilj održivog razvoja 10.2, osnaživanje i promicanje društvene, gospodarske i političke uključivosti za sve, i cilj 11.1, osiguranje pristupa prikladnom, sigurnom i pristupačnom stanovanju i pristupačnim uslugama za sve, od posebne su važnosti.

15. Odbor za prava osoba s invaliditetom primijetio je napredak ostvaren tijekom posljednjeg desetljeća u provedbi članka 19. Međutim, Odbor primjećuje jaz između ciljeva i duha članka 19. i područja njegove primjene. Neke od preostalih prepreka jesu sljedeće:

- (a) Uskraćivanje poslovne sposobnosti, putem formalnih zakona i praksi ili *de facto* zamjenskim donošenjem odluka o načinu života;
- (b) Nejednakost programa za društvenu potporu i zaštitu u svrhu osiguranja neovisnog življenja unutar zajednice;
- (c) Nejednakost pravnih okvira i dodjele sredstava proračuna u svrhu pružanja osobne asistencije i individualne potpore;
- (d) Fizička i regulatorna institucionalizacija, uključujući djece, i prisilno liječenje u svim oblicima;
- (e) Manjak strategija i planova za deinstucionalizaciju i nastavak ulaganja u institucionalizirane oblike skrbi;
- (f) Negativni stavovi, stigma i stereotipi koji sprječavaju osobe s invaliditetom da budu uključene u zajednicu i ostvaruju pristup dostupnoj pomoći;
- (g) Zablude o pravu na neovisno življenje unutar zajednice;
- (h) Manjak dostupnih, prihvatljivih, cjenovno pristupačnih te pristupačnih i prilagodljivih usluga i objekata, kao što su prijevoz, zdravstvena skrb, škole, javni prostori, stanovanje, kazališta, kina, roba i usluge te javne zgrade;
- (i) Manjak prikladnih mehanizama nadzora kojima se jamči prikladna provedba članka 19., uključujući sudjelovanje organizacija koje zastupaju osobe s invaliditetom;

³ Vidjeti Odbor za prava djeteta, opći komentar br. 9 (2006.) o pravima djece s invaliditetom, stavak 47.

- (j) Nedovoljno uključivanje invaliditeta kod raspodjele sredstava iz državnog proračuna;
- (k) Neprikladna decentralizacija, što dovodi do nejednakosti između lokalnih nadležnih tijela i nejednakih prilika za neovisno življenje unutar zajednice u državi stranci.

II. Normativni sadržaj članka 19.

A. Definicije

16. U ovom općem komentaru primjenjuju se sljedeće definicije:

(a) **Neovisno življenje.** Neovisno življenje/neovisni život znači da se svim pojedincima s invaliditetom pružaju sva potrebna sredstva kako bi im se omogućilo da imaju izbor i vrše kontrolu nad svojim životom i donose sve odluke o svojem životu. Osobna autonomija i samoodređenje od temeljne su važnosti za neovisno življenje, uključujući pristup prijevozu, informacijama, komunikaciji i osobnoj asistenciji, mjesto boravišta, dnevnu rutinu, navike, dostojanstveni rad, osobne odnose, odjeću, prehranu, higijenu i zdravstvenu skrb, vjerske aktivnosti, kulturne aktivnosti te seksualna i reproduktivna prava. Ove su aktivnosti povezane s razvojem identiteta i osobnosti: gdje živimo i s kime, što jedemo, volimo li dugo spavati ili kasno lijevati, biti unutra ili na otvorenom, imati stolnjak i svijeće na stolu, imati kućne ljubimce ili slušati glazbu. Ovakve radnje i odluke čine nas onim što jesmo. Neovisno življenje ključni je dio autonomije i slobode pojedinca i ne znači nužno da osoba živi sama. Također se ne bi trebalo tumačiti samo kao sposobnost samostalnog obavljanja dnevnih aktivnosti. Treba se smatrati slobodom na izbor i kontrolu, u skladu s poštovanjem urođenog dostojanstva i osobne autonomije, kako je utvrđeno člankom 3. točkom (a) Konvencije. Neovisnost kao oblik osobne autonomije znači da osobi s invaliditetom nije uskraćena mogućnost izbora i kontrole u pogledu vlastitog stila života i dnevnih aktivnosti:

(b) **Uključenost u zajednicu.** Pravo na uključenost u zajednicu odnosi se na načelo punog i učinkovitog sudjelovanja i uključivanja u društvo, kako je, među ostalim, utvrđeno u članku 3. točki (c) Konvencije. Obuhvaća uživanje u društvenom životu i pristup svim uslugama koje se nude javnosti te uslugama potpore koje se nude osobama s invaliditetom kako bi im se omogućila potpuna uključenost i sudjelovanje u svim oblicima društvenog života. Te se usluge među ostalim mogu odnositi na stanovanje, prijevoz, kupovanje, obrazovanje, zapošljavanje, rekreacijske aktivnosti i sve ostale objekte i usluge koje se nude javnosti, uključujući društvene mreže. Pravo također obuhvaća pristup svim mjerama i događanjima u političkom i kulturnom životu u zajednici, među ostalim, javnim sastancima, sportskim događanjima, kulturnim i vjerskim festivalima i svim ostalim aktivnostima u kojima želi sudjelovati osoba s invaliditetom;

(c) **Uređenje neovisnog življenja.** Neovisno življenje i uključenost u zajednicu odnose se na okruženja izvan rezidencijalnih ustanova svih vrsta. Nije riječ „samo” o življenju u određenoj zgradi ili okruženju; ponajprije je riječ o očuvanju osobnog izbora i autonomije uslijed nametanja određenog načina života i stanovanja. Velike ustanove s više od sto štićenika i manji domovi s pet do osam pojedinaca, pa čak ni pojedinačni domovi ne mogu se nazivati uređenjima neovisnog življenja ako imaju neke druge elemente koji odgovaraju definiciji ustanova ili institucionalizacije. Iako se institucionalizirani oblici skrbi mogu razlikovati s obzirom na veličinu, naziv i način na koja su organizirana, postoje određeni određujući elementi, kao što su obvezno dijeljenje asistenata s drugim osobama i nepostojanje ili ograničeni utjecaj na to od koga se mora prihvatiti pomoć; izolacija i segregacija od neovisnog življenja u zajednici; manjak kontrole nad svakodnevnim odlukama; manjak izbora kod odluke s kim će se živjeti; krutost rutine neovisno o osobnoj volji i preferencijama; istovjetne aktivnosti na istom mjestu za skupine osoba pod autoritetom određene osobe; paternalistički pristup pružanju usluga; nadzor nad uređenjem življenja; te često također nerazmjer osoba s invaliditetom koje zajedno žive u istom okruženju. Institucionalna okruženja također mogu pružati osobama s invaliditetom određeni stupanj izbora i kontrole; međutim, ovi su izbori ograničeni na određena područja života i ne mijenjaju segregacijsku narav ustanova. Prema tome, za politike deinstitutionalizacije zahtijeva se provedba strukturnih reformi koje nadilaze zatvaranje ustanova. Veliki ili mali

domovi osobito su opasni za djecu, za koju ne postoji zamjena za potrebu za odrastanjem u obitelji. Ustanove „nalik obitelji” i dalje su ustanove i ne zamjenjuju skrb koju pruža obitelj;

(d) **Osobna asistencija.** Osobna asistencija odnosi se na ljudsku potporu usmjerenu na osobu „korisnika” i koja je dostupna osobi s invaliditetom i alat je za neovisno življenje. Iako se načini pružanja osobne asistencije mogu razlikovati, postoje određeni elementi koji je razlikuju od ostalih oblika osobne asistencije, kako slijedi:

(i) Sredstva za financiranje osobnog asistenta moraju se dodjeljivati na temelju personaliziranih kriterija i moraju se uzeti u obzir norme ljudskih prava za dostojanstveno zapošljavanje. Sredstva za financiranje dodjeljuje se osobi s invaliditetom u svrhu plaćanja potrebne asistencije i ona upravlja sredstvima. Temelji se na procjeni pojedinačnih potreba i na životnim okolnostima pojedinca. Individualizirane usluge ne smiju dovesti do smanjenog proračuna i/ili većeg osobnog plaćanja;

(ii) Uslugu mora kontrolirati osoba s invaliditetom, što znači da može ugovoriti pružanje usluge s različitim pružateljima usluga ili djelovati kao poslodavac. Osobe s invaliditetom imaju mogućnost prilagodbe svoje usluge, odnosno, osmisлити uslugu i odlučiti od koga, kako, kada, gdje i na koji se način usluga pruža te davanja uputa i usmjeravanja pružatelja usluga;

(iii) Osobna asistencija predstavlja odnos jedan-na-jedan. Osobne asistente mora angažirati, obučiti i nadzirati osoba kojoj je dodijeljena osobna asistencija. Osobni asistenti ne bi se trebali „dijeliti” bez potpune i slobodne privole osobe kojoj je dodijeljena osobna asistencija. Dijeljenje usluga osobnih asistenata može ograničiti i onemogućiti spontano sudjelovanje u zajednici koje se temelji na samoodređenju;

(iv) Vlastito upravljanje pružanja usluge. Osobe s invaliditetom koje zahtijevaju osobnu asistenciju mogu slobodno birati stupanj osobne kontrole nad pružanjem usluga u skladu sa svojim okolnostima i preferencijama. Čak iako su odgovornosti poslodavca ugovorene s vanjskim pružateljem, osoba s invaliditetom uvijek će ostati u središtu odluka koje se odnose na pomoć, bit će osoba kojoj se upućuju upiti i čije se osobne preferencije moraju poštovati. Kontrola nad osobnom asistencijom može se provoditi putem donošenja odluka uz stručnu potporu.

17. Pružatelji usluge potpore često netočno opisuju svoju uslugu koristeći izraze „neovisno” i „življenje u zajednici”, kao i „osobna asistencija”, iako u stvari takve usluge ne ispunjavaju zahtjeve utvrđene člankom 19. Obavezna „paket-rješenja” koja, među ostalim, povezuju dostupnost određenih usluga, podrazumijevaju da dvije ili više osoba žive zajedno i mogu se pružati samo u okviru posebnih uređenja življenja i nisu u skladu s člankom 19. Načelo osobne asistencije pri kojem osoba s invaliditetom ne uživa potpuno samoodređenje i samokontrolu ne smatra se sukladnim članku 19. Osobama sa složenim zahtjevima u pogledu komunikacije, uključujući osobe koje koriste neformalna komunikacijska sredstva (odnosno, komuniciraju putem nereprezentativnih sredstava, uključujući izraze lica, položaj tijela i vokalizaciju), mora se pružati prikladna potpora koja im omogućuje da razviju i prenesu svoje upute, odluke, izbore i/ili preferencije te da se oni prime na znanje i poštuju.

B. Članak 19., uvodna rečenica

18. Člankom 19. Konvencije o pravima osoba s invaliditetom utvrđeno je načelo nediskriminacije i priznavanja jednakog prava osobama s invaliditetom na neovisan život u zajednici. Kako bi zajamčile ostvarivanje prava na neovisan život, s izborima jednakima izborima ostalih osoba, te uključenost u zajednicu, države stranke moraju poduzeti učinkovite i prikladne mjere kako bi olakšale potpuno uživanje prava i potpunu uključenost i sudjelovanje osoba s invaliditetom u zajednici.

19. Članak obuhvaća dva načela, koja su jasno navedena samo u njegovu naslovu: pravo na neovisno življenje i pravo na uključenost u zajednicu. Dok se pravo na neovisno življenje odnosi na pojedinačnu dimenziju, kao pravo na emancipaciju bez uskraćivanja pristupa i mogućnosti, pravo na uključenost u zajednicu podrazumijeva socijalnu dimenziju, odnosno

pozitivno pravo na razvoj uključivih okruženja. Pravo, kako je utvrđeno u članku 19., obuhvaća oba načela.

20. Članak 19. izričito se odnosi na sve osobe s invaliditetom. Ne smije se pozivati na potpuno ili djelomično uskraćivanje bilo kojeg „stupnja” poslovne sposobnosti ili na razinu potrebne potpore kako bi se uskratilo ili ograničilo pravo na neovisnost i neovisno življenje u zajednici osobama s invaliditetom.

21. Kad se procijeni da osobe s invaliditetom zahtijevaju visoku razinu osobne usluge, države stranke često smatraju ustanove jedinim rješenjem, osobito kada se osobne usluge smatraju „preskupima” ili se osoba s invaliditetom smatra „nesposobnom” za život izvan ustanove. Osobe s intelektualnim poteškoćama, osobito one sa složenim komunikacijskim zahtjevima, među ostalim, često se smatraju nesposobnima za život izvan ustanove. Takav je način razmišljanja protivan članku 19., kojim se proširuje pravo na neovisno življenje i uključenost u zajednicu za sve osobe s invaliditetom, neovisno o njihovoj razini intelektualnih sposobnosti, samostalnog funkcioniranja ili potreba za potporu.

22. Sve osobe s invaliditetom trebale bi moći slobodno izabrati da budu aktivne i pripadaju kulturama po svojem izboru i moraju imati istu razinu mogućnosti izbora i kontrole nad svojim životom kao i ostali članovi zajednice. Neovisno življenje nije sukladno s promicanjem „prethodno definiranog” pojedinačnog stila života. Mlade osobe s invaliditetom ne bi trebalo prisiliti da žive u okruženjima osmišljenima za starije osobe s invaliditetom i obratno.

23. Osobe s invaliditetom svih rodova nositelji su prava i uživaju istu zaštitu u skladu s člankom 19. Potrebno je poduzeti sve prikladne mjere kako bi se zajamčio potpuni razvoj, napredak i osnaživanje žena. Lezbijke, homoseksualci, biseksualci, transrodne i interseksualne osobe s invaliditetom moraju uživati jednaku zaštitu u skladu s člankom 19., a time i poštovanje njihovih osobnih odnosa. Nadalje, pravo na neovisno življenje i uključenost u zajednicu obuhvaća zaštitu osoba s invaliditetom koje pripadaju bilo kojoj dobnoj skupini, etničkoj skupini, kasti ili jezičnoj i/ili vjerskoj manjini, kao i migranata, tražitelja azila i izbjeglica.

C. Članak 19. točka (a)

24. Mogućnost izbora i donošenja odluke o tome kako, gdje i s kime ćemo živjeti središnje je načelo prava na neovisno življenje i uključenost u zajednicu. Prema tome, pojedinačni izbor nije ograničen na mjesto prebivališta, nego također obuhvaća sve aspekte uređenja življenja određene osobe: dnevni raspored i rutinu, kao i način života i životni stil osobe, što obuhvaća privatnu i javnu sferu, svaki dan i dugoročno.

25. Osobe s invaliditetom često ne mogu ostvariti pravo izbora jer postoji manjak dostupnih mogućnosti. To je, primjerice, slučaj kada je neformalna potpora obitelji jedina mogućnost, kada je potpora nedostupna izvan ustanova, kada su stambeni prostori nepristupačni ili kada se potpora ne pruža u zajednici te kada se potpora pruža samo u okviru određenih oblika stanovanja, kao što su grupni domovi ili ustanove.

26. Nadalje, osobama s invaliditetom možda neće biti dopušteno izvršavanje osobnog izbora zbog manjka dostupnih informacija o rasponu dostupnih izbora i/ili pravnih ograničenja koja proizlaze iz zakona o skrbištvu i sličnih pravnih normi ili odluka kojima se osobama s invaliditetom ne omogućuje da izvršavaju svoju poslovnu sposobnost. Čak i ako ne postoje formalni zakoni, ostale osobe, kao što su obitelji, pružatelji skrbi ili lokalna nadležna tijela, ponekad vrše kontrolu i ograničavaju izbore pojedinca djelujući kao zamjenski donositelji odluka.

27. Pravna osobnost i pravno zastupništvo čine temelj za ostvarenje neovisnog življenja unutar zajednice za osobe s invaliditetom. Prema tome, članak 19. povezan je s priznavanjem i izvršavanjem pravne osobnosti i poslovne sposobnosti, kako je utvrđeno u članku 12. Konvencije i objašnjeno u općem komentaru Odbora br. 1 (2014.) o jednakom postupanju

pred zakonom. Nadalje, povezan je s potpunom zabranom zadržavanja na temelju invaliditeta, kako je utvrđeno u članku 14. i razrađeno u relevantnim smjernicama.⁴

D. Članak 19. točka (b)

28. Usluge potpore prilagođene pojedincu moraju se smatrati pravom, a ne oblikom zdravstvene, socijalne ili dobrotvorne skrbi. Za brojne osobe s invaliditetom pristup čitavom rasponu usluga potpore prilagođenih pojedincu predstavlja preduvjet neovisnom življenju unutar zajednice. Osobe s invaliditetom imaju pravo odabrati usluge i pružatelje usluga u skladu sa svojim pojedinačnim zahtjevima i preferencijama, a potpora prilagođena pojedincu treba biti u dovoljnoj mjeri fleksibilna kako bi se prilagodila zahtjevima „korisnika”, a ne obratno. Time se državama strankama nameće obveza da zajamče da postoji dovoljan broj kvalificiranih stručnjaka koji mogu utvrditi praktična rješenja za prepreke neovisnom življenju unutar zajednice u skladu sa zahtjevima i preferencijama pojedinca.

29. Podstavkom (b) utvrđene su različite usluge prilagođene pojedincu obuhvaćene kategorijom usluga potpore. Nisu ograničene na usluge unutar doma, nego također mora biti moguće proširiti ih na područja zapošljavanja, obrazovanja te političke i kulturne suradnje; osnaživanje roditeljstva i sposobnosti dosezanja rodbine i ostalih osoba; sudjelovanja u političkom i kulturnom životu; interese i aktivnosti u slobodno vrijeme; i putovanja kao i rekreacije.

30. Iako se usluge potpore prilagođene pojedincima mogu razlikovati u pogledu naziva, tipa ili vrste u skladu s kulturnim, gospodarskim i zemljopisnim specifičnostima države članice, sve usluge potpore moraju biti osmišljene na način da pružaju potporu življenju unutar zajednice, sprječavanju izolacije i segregacije od ostalih i moraju biti prikladne za ovu svrhu. Važno je da svrha tih usluga potpore bude ostvarenje potpune uključenosti unutar zajednice. Prema tome, bilo koji institucionalni oblik usluga potpore kojim se odvaja i ograničava osobna autonomija nije dopušten člankom 19. točkom (b).

31. Također je bitno voditi računa o tome da sve usluge potpore moraju biti osmišljene i pružene na način da se pruža sveukupna svrha norme: potpuna, individualizirana, samostalno odabrana i učinkovita uključenost i sudjelovanje te neovisno življenje.

E. Članak 19. točka (c)

32. Usluge i sadržaji navedeni u ovom odjeljku članka jesu usluge potpore i sadržaj koji nisu specifični za invaliditet za opću javnost u zajednici. Obuhvaćaju široki raspon usluga, kao što su stanovanje, javne knjižnice, bolnice, škole, prijevoz, trgovine, tržnice, muzeji, internet, društvene mreže i slični sadržaji i usluge. Moraju biti dostupne, opće pristupačne, prihvatljive i prilagodljive za sve osobe s invaliditetom unutar zajednice.

33. Pristupačnost zajedničkih sadržaja, robe i usluga, kao i ostvarivanje prava na uključivo, pristupačno zapošljavanje, obrazovanje i zdravstvenu skrb ključni su preduvjeti za uključenost i sudjelovanje osoba s invaliditetom u zajednici. Različiti programi deinstitucionalizacije pokazali su da zatvaranje ustanova, neovisno o njihovoj veličini i premještanju stanovnika u zajednicu, samo po sebi nije dovoljno. Takve reforme moraju biti popraćene sveobuhvatnom uslugom i programima za razvoj zajednice, uključujući programe podizanja razine osviještenosti. Strukturne reforme osmišljene za poboljšanje sveobuhvatne pristupačnosti unutar zajednice mogu dovesti do smanjenja potražnje za uslugama specifičnima za invaliditet.

34. U smislu materijalnog područja primjene, članak 19. obuhvaća pristup sigurnom i prikladnom stanovanju, pojedinačnim uslugama i sadržajima i uslugama zajednice. Pristup stanovanju podrazumijeva mogućnost življenja u zajednici na istoj osnovi kao i za ostale osobe. Članak 19. nije prikladno proveden ako se stanovanje pruža samo u posebno osmišljenim područjima uređenima na način da osobe s invaliditetom moraju živjeti u istoj zgradi, kompleksu ili susjedstvu. Pristupačno stanovanje kojim se pruža smještaj osobama s

⁴ Smjernice o pravu na slobodu i sigurnost osoba s invaliditetom (A/72/55, prilog).

invaliditetom, neovisno o tome žive li same ili unutar obitelji, mora biti dostupno u dovoljnom broju, u svim dijelovima zajednice, kako bi se osobama s invaliditetom pružilo pravo na izbor i mogućnost da to učine. U tu su svrhu potrebni izgradnja novih stambenih prostora bez prepreka i opremanje postojećih stambenih struktura na način da ne sadrže prepreke. Osim toga, stanovanje mora biti cjenovno pristupačno osobama s invaliditetom.

35. Usluge potpore moraju biti dostupne unutar sigurnog fizičkog i zemljopisnog dosega svim osobama s invaliditetom koje žive u urbanim ili ruralnim područjima. Moraju biti cjenovno pristupačne, uzimajući u obzir osobe koje žive od niskih prihoda. Također moraju biti prihvatljive, što znači da moraju poštovati standardne razine kvalitete i biti rodno, dobno i kulturno osjetljive.

36. Usluge potpore prilagođene pojedincima kojima nije omogućen osobni izbor i samokontrola ne omogućuju neovisno življenje unutar zajednice. Usluge potpore koje se pružaju kao kombinacija usluga smještaja i potpore (koje se pružaju kao kombinirani „paket“) često se nude osobama s invaliditetom na temelju pretpostavke cjenovne učinkovitosti. Međutim, iako se ova pretpostavka može osporiti u smislu ekonomičnosti, aspekti troškovne učinkovitosti ne smiju nadilaziti srž predmetnog ljudskog prava. Od osoba s invaliditetom ne bi se trebalo nužno tražiti da dijele osobnu asistenciju i asistente; to bi se trebalo provoditi samo s njihovom potpunom i slobodnom privolom. Mogućnost odabira jest jedan od triju ključnih elemenata prava na neovisno življenje unutar zajednice.

37. Pravo na jednake usluge potpore odgovara obvezi osiguranja sudjelovanja i uključivanja osoba s invaliditetom u postupke povezane sa sadržajima i uslugama u zajednici, pri čemu je potrebno zajamčiti da odgovaraju na određene zahtjeve, da su rodno i dobno osjetljive i da su dostupne kako bi se omogućilo spontano sudjelovanje osoba s invaliditetom unutar zajednice. Za djecu temelj prava na neovisno življenje i uključenost u zajednicu podrazumijeva pravo na odrastanje u obitelji.

F. Ključni elementi

38. Odbor smatra da je važno utvrditi ključne elemente članka 19. kako bi se zajamčilo da svaka država stranka ostvaruje standardiziranu minimalnu razinu potpore dostatnu za omogućivanje ostvarivanja prava na neovisno življenje i uključenost u zajednicu. Države stranke trebaju zajamčiti da se ključni elementi članka 19. uvijek poštuju, osobito u vremenima financijske ili gospodarske krize. Ti su ključni elementi sljedeći:

- (a) osiguranje prava na poslovnu sposobnost, u skladu s općim komentarom Odbora br. 1 za odlučivanje gdje, s kime i kako živjeti za sve osobe s invaliditetom, neovisno o oštećenju;
- (b) osiguranje nediskriminacije u pristupu stanovanju, uključujući elemente prihoda i pristupačnosti, te donošenje obaveznih građevinskih propisa kojima se omogućuje pristupačnost novih i renoviranih stambenih prostora;
- (c) razvijanje konkretnog plana djelovanja za neovisno življenje za osobe s invaliditetom unutar zajednice, uključujući poduzimanje koraka prema olakšavanju formalne potpore za neovisno življenje unutar zajednice kako neformalna potpora koju, primjerice, pružaju obitelji, ne bi bila jedina mogućnost;
- (d) razvijanje, provedba, nadzor i kažnjavanje nesukladnosti sa zakonodavstvom, planovima i smjernicama o zahtjevima za pristupačnost za osnovne usluge za postizanje društvene jednakosti, uključujući sudjelovanje osoba s invaliditetom unutar društvenih medija, te osiguranje prikladne kompetencije u informacijskim i komunikacijskim tehnologijama kako bi se zajamčilo da se takve tehnologije razvijaju, uključujući na temelju univerzalnoga dizajna, i da su zaštićene;
- (e) razvijanje konkretnog plana djelovanja i poduzimanje koraka prema razvoju i provedbi osnovnih, personaliziranih usluga potpore koje se ne dijele i koje se temelje na pravima te koje su specifične za pojedini oblik invaliditeta i ostalih oblika usluga;
- (f) sprječavanje nazadovanja u ostvarivanju sadržaja članka 19., osim ako su takve mjere opravdane i ako su u skladu s međunarodnim pravom;

(g) prikupljanje dosljednih kvantitativnih i kvalitativnih podataka o osobama s invaliditetom, uključujući osobe koje i dalje žive u ustanovama;

(h) korištenje svih dostupnih sredstava, uključujući sredstva za regionalno financiranje i financiranje za razvojnu suradnju, i razvijanje uključivih i pristupačnih usluga za neovisno življenje.

III. Obveze država stranaka

39. Obveze država stranaka moraju odražavati narav ljudskih prava kao apsolutnih i trenutačno primjenjivih (građanska i politička prava) ili postupno primjenjivih (gospodarska, socijalna i kulturna prava). Članak 19. točka (a), kojim je utvrđeno pravo na odabir boravišta i toga gdje, kako i s kime živjeti, trenutačno je primjenjivo jer se radi o građanskom i političkom pravu. Članak 19. točka (b), kojim je utvrđeno pravo na pristup individualiziranim, ocijenjenim uslugama potpore, gospodarsko je, socijalno i kulturno pravo. Članak 19. točka (c), kojim je utvrđeno pravo na ocjenjivanje sadržaja usluga, gospodarsko je, socijalno i kulturno pravo, jer brojne osnovne usluge, kao što su pristupačne informacijske i komunikacijske tehnologije, mrežna mjesta, društveni mediji, kina, javni parkovi, kazališta i sportski objekti, službe za ostvarivanje društvenih i kulturnih svrha. Postupno ostvarenje podrazumijeva trenutačnu obvezu osmišljavanja i donošenja konkretnih strategija, planova djelovanja i resursa radi razvoja usluga potpore, kao i kako bi postojeće, kao i nove, opće usluge, bile uključive za osobe s invaliditetom.

40. Obveza poštovanja nema samo negativni aspekt; njezin aspekt zahtijeva od država stranaka da poduzimaju sve potrebne mjere kako bi se zajamčilo da država ili privatni subjekti ne krše prava utvrđena u članku 19.

41. Kako bi ostvarile postupno ostvarenje gospodarskih, socijalnih i kulturnih prava, države stranke moraju poduzimati mjere u najvećoj mjeri dopuštenoj njihovim resursima.⁵ Ovi se koraci moraju poduzimati trenutačno ili u razumno kratkom razdoblju. Takvi bi koraci trebali biti osmišljeni, konkretni, ciljani i trebali bi koristiti sva dostupna sredstva.⁶ Sustavno ostvarenje prava na neovisno življenje u zajednici zahtijeva strukturne promjene. To se osobito primjenjuje na deinstitutionalizaciju u svim oblicima.

42. Države stranke imaju trenutačnu obvezu pokretanja strateškog planiranja, uz prikladne vremenske okvire i određivanje resursa, na temelju bliskog savjetovanja s organizacijama koje zastupaju osobe s invaliditetom koje se temelji na poštovanju, kako bi se institucionalizirani oblici skrbi zamijenili uslugama za potporu neovisnom življenju. Diskrecijski prostor država stranaka povezan je s programskom provedbom, ali ne s pitanjem zamjene. Države stranke trebaju razvijati prijelazne planove na temelju izravnog savjetovanja s osobama s invaliditetom, putem svojih predstavničkih organizacija, kako bi zajamčile potpunu uključenost osoba s invaliditetom u zajednicu.

43. Kada država članica želi uvesti retroaktivne mjere s obzirom na članak 19., primjerice, kao odgovor na gospodarsku ili financijsku krizu, država je obvezna pokazati da su takve mjere privremene, potrebne i nediskriminirajuće te da poštuju svoje temeljne obveze.⁷

44. Obveza postupnog ostvarenja također podrazumijeva pretpostavku protiv retroaktivnih mjera u uživanju gospodarskih, socijalnih i kulturnih prava. Takve mjere onemogućuju osobama s invaliditetom da u potpunosti uživaju pravo na neovisno življenje i uključenost u zajednicu. Posljedično, retroaktivne mjere predstavljaju povredu članka 19.

⁵ Vidjeti članak 2. stavak 1. Međunarodnog pakta o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima i članak 4. stavak 2. Konvencije o pravima osoba s invaliditetom.

⁶ Vidjeti Odbor o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima, opći komentar br. 3, st. 2.

⁷ Dopis od 16. svibnja 2012. koji je predsjedatelj Odbora za gospodarska, socijalna i kulturna prava uputio državama strankama Međunarodnog pakta o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima, dostupan na poveznici http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolNo=INT%2fCESCR%2fUS%2f6395&Lang=en.

45. Državama strankama zabranjeno je poduzimanje retroaktivnih mjera u pogledu najmanjih temeljnih obveza prava na neovisno življenje unutar zajednice, kako je navedeno u ovom općem komentaru.

46. Države stranke imaju trenutačnu obvezu suzbijanja diskriminacije pojedinaca ili skupina osoba s invaliditetom i dužne su zajamčiti njihovo jednako pravo na neovisno življenje i sudjelovanje u zajednici. Zbog toga države stranke moraju ili staviti izvan snage ili provesti reformu politika, zakona i praksi kojima se osobe s invaliditetom sprječava da, primjerice, odaberu svoje mjesto boravišta, osiguraju pristupačno i dostupno stanovanje, unajmljivanje smještaja ili pristupaju takvih općim osnovnim sadržajima, što bi bilo potrebno za njihovu neovisnost. Obveza pružanja razumne prilagodbe (čl. 5. st. 3.) također ne podliježe postupnom ostvarenju.

A. Obveza poštovanja

47. Obvezom poštovanja od država stranaka zahtijeva se da se suzdrže od toga da izravno ili neizravno ometaju ili na bilo koji način ograničavaju pojedinačno ostvarenje prava na neovisno življenje i uključenost u zajednicu. Države stranke ne bi trebale bilo kome ograničavati ili uskratiti pristup neovisnom življenju u zajednici, uključujući putem zakona kojima se izravno ili neizravno ograničavaju mogućnosti osoba s invaliditetom da odaberu svoje mjesto življenja ili gdje, kako ili s kim će živjeti, niti bi im trebale uskratiti ili ograničavati autonomiju. Države stranke trebale bi provesti reformu zakona kojima se sprječava ostvarenje prava utvrđenih člankom 19.

48. Ovom se obvezom od država stranaka također zahtijeva da stave van snage i ne provode zakone, politike i strukture kojima se održavaju i stvaraju prepreke u pristupu uslugama potpore, kao i općim sadržajima i uslugama. Ovo također podrazumijeva obvezu oslobođenja svih pojedinaca koji su protiv svoje volje stavljeni u službe za mentalno zdravlje ili druge oblike uskraćivanja slobode s obzirom na invaliditet. Nadalje, obuhvaća zabranu svih oblika skrbnštva i obvezu zamjene sustava zamjenskog donošenja odluka alternativnim rješenjima kojima se pruža potpora donošenju odluka.

49. Poštovanje prava osoba s invaliditetom u skladu s člankom 19. znači da države stranke moraju postupno ukinuti institucionalizaciju. Države stranke ne smiju graditi nove ustanove niti renovirati stare ustanove izuzev provedbe najhitnijih mjera potrebnih za osiguranje fizičke sigurnosti stanara. Ustanove se ne smiju proširivati, novi stanari ne smiju ulaziti nakon što drugi odu i ne bi se trebali uspostavljati „satelitski” oblici uređenja življenja koji se proširuju izvan ustanova, odnosno oni koji izgledaju kao samostalni oblici življenja (stanovi ili obiteljske kuće), ali se temelje na ustanovama.

B. Obveza zaštite

50. Obvezom zaštite od država stranaka zahtijeva se da poduzmu mjere kako bi spriječile članove obitelji i treće strane da izravno ili neizravno ometaju uživanje prava na neovisno življenje i uključenost u zajednicu. Obveza zaštite zahtijeva od država stranaka da donesu i provode zakone i politike kojima se zabranjuje postupanje članova obitelji i trećih strana, pružatelja usluga, vlasnika zemljišta ili pružatelja općih usluga kojim se onemogućuje potpuno uživanje prava na uključenost i neovisan život u zajednici.

51. Države stranke trebale bi zajamčiti da se javna ili privatna sredstva ne troše na održavanje, renoviranje, uspostavu zgrada ili stvaranje bilo kojeg oblika ustanove ili institucionalizacije. Nadalje, države stranke moraju zajamčiti da se privatne ustanove ne osnivaju pod krinkom „življenja u zajednici”.

52. Potpora se uvijek treba temeljiti na pojedinačnim zahtjevima, a ne na interesima pružatelja usluga. Države stranke trebale bi uspostaviti mehanizme za nadzor pružatelja usluga, donositi mjere kojima se osobe s invaliditetom štite od skrivanja u obitelji ili izolacije u ustanovama, a djeca se štite od napuštanja ili institucionalizacije na temelju invaliditeta, te uspostaviti prikladne mehanizme za otkrivanje situacija nasilja nad osobama s invaliditetom

koje vrše treće strane. Države stranke također trebaju sprječavati da ravnatelji i/ili voditelji stambenih ustanova postaju skrbnici nad štíćenicima.

53. Obveza zaštite također obuhvaća zabranu diskriminacijskih praksi, kao što su isključenje pojedinaca ili skupina od pružanja određenih usluga. Države stranke trebaju zabraniti trećim stranama i spriječiti ih da nameću praktične ili postupovne prepreke neovisnom življenju i uključenosti u zajednici, primjerice, na način da zajamče da su pružene usluge sukladne s neovisnim življenjem u zajednici i da osobama s invaliditetom nije uskraćena mogućnost da unajmljuju nekretnine i da ne budu u nepovoljnom položaju na tržištu nekretnina. Opće usluge u zajednici dostupne javnosti, kao što su knjižnice, bazeni, javni parkovi/prostori, trgovine, poštanski uredi i kina, moraju biti pristupačni i odgovarati na zahtjeve osoba s invaliditetom, kako je utvrđeno u općem komentaru Odbora br. 2 (2014.) o pristupačnosti.

C. Obveza ispunjavanja

54. Obvezom ispunjavanja od država stranaka se zahtijeva da promiču, olakšavaju i pružaju prikladne zakonodavne, administrativne, proračunske, pravosudne, programske, promidžbene i ostale mjere kako bi se zajamčilo potpuno ispunjenje prava na neovisno življenje i uključenost u zajednicu, kako je utvrđeno u Konvenciji. Obvezom ispunjenja također se zahtijeva od država stranaka da poduzimaju mjere za iskorjenjivanje prepreka za potpuno ostvarenje prava na neovisno življenje i uključenost u zajednicu, kao što su nepristupačni stambeni prostori, ograničeni pristup uslugama potpore za invaliditet, nepristupačni sadržaji, nepristupačnost roba i usluga u zajednici te predrasude protiv osoba s invaliditetom.

55. Države stranke trebaju osnaživati članove obitelji da pružaju potporu članovima obitelji s invaliditetom u ostvarenju njihova prava na neovisno življenje i uključenost u zajednicu.

56. Prilikom provedbe zakonodavstva, politika i programa države stranke moraju se usko savjetovati i aktivno uključivati široki raspon osoba s invaliditetom putem njihovih predstavničkih organizacija u svim aspektima koji se odnose na neovisno življenje u zajednici, osobito prilikom razvoja usluga potpore i ulaganja sredstava u usluge potpore unutar zajednice.

57. Države stranke trebaju donijeti strategiju i konkretni plan djelovanja za deinstitucionalizaciju. Trebaju obuhvaćati obveza provedbe strukturnih reformi, poboljšanja pristupačnosti za osobe s invaliditetom unutar zajednice i podizanja razine osviještenosti među članovima društva u pogledu uključenosti osoba s invaliditetom unutar zajednice.

58. Deinstitucionalizacija također zahtijeva sustavnu preobrazbu, što obuhvaća zatvaranje ustanova i uklanjanje propisa o institucionalizaciji u okviru sveobuhvatne strategije, kao i uspostavu širokog raspona usluga potpore prilagođenih pojedincu, uključujući individualizirane planove za prijelaz s proračunima i rokovima, kao i uključive usluge potpore. Prema tome, potreban je koordinirani pristup više državnih institucija kojim se jamče reforme, proračuni i prikladne promjene u stavovima na svim razinama i sektorima vlade, uključujući lokalna tijela vlasti.

59. Programi i prava na potporu neovisnom življenju u zajednici moraju obuhvaćati troškove povezane s invaliditetom. Nadalje, osiguranje dostupnosti dostatnog broja pristupačnih i cjenovno dostupnih stambenih jedinica ključno je za deinstitucionalizaciju, uključujući stanovanje za obitelji. Također je važno da pristup stanovanju nije uvjetovan zahtjevima kojima se smanjuje autonomija i neovisnost osoba s invaliditetom. Zgrade i prostori otvoreni javnosti i svi oblici prijevoza moraju biti osmišljeni na način da su uzeti u obzir zahtjevi svih osoba s invaliditetom. Države stranke moraju poduzimati osmišljene i neposredne korake za raspodjelu sredstava za financiranje prema ostvarenju prava osoba s invaliditetom na neovisno življenje u zajednici.

60. Usluge potpore za invaliditet moraju biti dostupne, pristupačne, cjenovno dostupne, prihvatljive i prilagodljive svim osobama s invaliditetom te moraju biti osjetljive na različite životne uvjete, kao što su pojedinačni i obiteljski prihodi, i pojedinačne okolnosti, kao što su

spol, dob, nacionalno ili etničko podrijetlo te jezični, vjerski, spolni i/ili rodni identitet. Modelom ljudskih prava invaliditeta nije dopušteno isključivanje osoba s invaliditetom zbog bilo kojih razloga, uključujući vrstu i količinu potrebnih usluga potpore. Usluge potpore, uključujući osobnu asistenciju, ne bi se trebale dijeliti s drugima, osim ako se to temelji na odluci donesenoj na temelju slobodne i informirane privole.

61. Države stranke dužne su uključiti sljedeće elemente u kriterije prihvatljivosti za pristup potpori: ocjena bi se trebala temeljiti na pristupu invaliditetu koji se temelji na ljudskim pravima; trebaju se usredotočiti na potrebe osobe koje postoje zbog prepreka unutar društva, a ne zbog oštećenja; uzeti u obzir i poštovati volju i preferencije osobe; te zajamčiti potpuno sudjelovanje osoba s invaliditetom u postupku donošenja odluka.

62. Novčana pomoć, kao što su naknade za invaliditet, predstavlja jedan od načina na koji države stranke pružaju potporu osobama s invaliditetom sukladno člancima 19. i 28. Konvencije. Takva novčana pomoć često priznaje rashode povezane s invaliditetom i omogućuju potpunu uključenost osoba s invaliditetom u zajednicu. Novčana pomoć također pomaže u suzbijanju situacija siromaštva i ekstremnog siromaštva s kojima se mogu suočavati osobe s invaliditetom. Države stranke ne smiju pridonositi teškoćama s kojima se suočavaju osobe s invaliditetom na način da smanjuju njihove prihode u vremenima gospodarske ili financijske krize putem mjera štednje koje su nedosljedne s normama u pogledu ljudskih prava utvrđenima u prethodnom stavku 38.

63. Potpora za osobe s invaliditetom treba se ocjenjivati primjenom pojedinačno prilagođenog pristupa i prilagoditi specifičnim aktivnostima i stvarnim preprekama uključenosti u zajednicu s kojima su suočene osobe s invaliditetom. Ocjenom se treba uzeti u obzir činjenica da osobe s invaliditetom zahtijevaju pristup kako bi sudjelovale u aktivnostima koji se mijenja s vremenom. Države stranke trebaju zajamčiti da se pri prilagođavanju potpore potrebama korisnika, uključujući novčanu pomoć/osobne proračune, uzmu u obzir i riješe izazovi s kojima su suočene osobe s invaliditetom kada žive u ruralnim i/ili urbanim područjima.

64. Države stranke trebaju pružati i širiti pravodobne, ažurne i točne informacije neophodne za donošenje informiranih odluka o izborima za neovisno življenje i uslugama potpore u zajednici. Te bi informacije trebale biti navedenima u dostupnim formatima, uključujući Brailleovo pismo, znakovni jezik, taktilni i lako čitljivi format te augmentativne i alternativne načine komunikacije.

65. Države trebaju zajamčiti da je osoblje koje radi ili će uskoro raditi u službama povezanim s invaliditetom, uključujući zaposleno osoblje, donositelje odluka i javne službenike koji nadziru službe za osobe s invaliditetom, prikladno osposobljeno u području neovisnog življenja unutar zajednice, u teoriji i u praksi. Države također trebaju utvrditi kriterije, u skladu s člankom 19., koji se odnose na subjekte koji podnose zahtjev za dozvolu za pružanje socijalne potpore za osobe s invaliditetom kako bi mogle živjeti u zajednici, i ocjenjivati način na koji obavljaju svoje obveze. Države stranke također moraju zajamčiti da međunarodna suradnja u skladu s člankom 32. Konvencije te provedena ulaganja i projekti ne doprinose daljnjem postojanju prepreka neovisnom življenju unutar zajednice, nego da iskorjenjuju prepreke i pružaju potporu provedbi prava na neovisno življenje i uključenost u zajednici. Nakon katastrofa važno je spriječiti ponovnu izgradnju prepreka, kao element provedbe članka 11. Konvencije.

66. Države stranke moraju zajamčiti pristup pravosuđu i pružati pravnu pomoć i prikladne pravne savjete, pravne lijekove i potporu, uključujući putem razumnog ostvarivanja postupovnih prava za osobe s invaliditetom koje nastoje ostvariti svoje pravo na neovisno življenje u zajednici.

67. Države stranke trebaju pružati prikladne usluge potpore obiteljskim njegovateljima, kako bi oni mogli pružati potporu svojem djetetu ili rođaku u neovisnom življenju u zajednici. Ova potpora treba obuhvaćati usluge skrbi u slučaju odsustva osoba koje inače imaju ulogu njegovatelja, usluge skrbi o djeci i ostale usluge kojima se pruža potpora roditeljima. Financijska potpora također je ključna za obiteljske njegovatelje, koji često žive u ekstremnom siromaštvu bez mogućnosti pristupa tržištu rada. Države stranke također trebaju pružati socijalnu potporu obiteljima i poticati razvoj usluga savjetovanja, krugova potpore i ostale prikladne mogućnosti potpore.

68. Države stranke moraju redovno provoditi ispitivanja i ostale oblike analize kojima se pružaju podaci o fizičkim, komunikacijskim, okolišnim i infrastrukturnim preprekama i preprekama u pogledu stavova s kojima su se susrele osobe s invaliditetom i zahtjevi o provedbi neovisnog življenja u zajednici.

IV. Odnos s ostalim odredbama Konvencije

69. Pravo na neovisno življenje i uključenost u zajednicu međusobno je povezano s uživanjem ostalih ljudskih prava predviđenih Konvencijom. Ono je također više od zbroya tih prava, jer se njime potvrđuje da se sva prava trebaju ostvarivati i uživati u zajednici u kojoj osoba želi živjeti i koja je jedina zajednica u kojoj se može ostvariti slobodan i potpuni razvoj osobnosti te osobe.

70. Savjetovanja s i aktivno sudjelovanje osoba s invaliditetom, putem njihovih predstavničkih organizacija (čl. 4. st. 3.) ključni su za donošenje svih planova i strategija, kao i za praćenje i nadzor prilikom provedbe prava na neovisno življenje u zajednici. Donositelji odluka na svim razinama moraju aktivno uključiti i savjetovati se sa čitavim rasponom osoba s invaliditetom, uključujući organizacije žena s invaliditetom, starijih osoba s invaliditetom, djece s invaliditetom, osoba s psihosocijalnim poteškoćama i osoba s intelektualnim poteškoćama.

71. Zabrana diskriminacije (čl. st. 5.) u pogledu neovisnog življenja i uključenosti u zajednicu važna je u pogledu pristupanja i primanja usluga potpore. Države stranke trebaju definirati kriterije prihvatljivosti i postupke za pristup uslugama potpore na nediskriminirajući način, nepristrano i uz usmjerenost na potrebe osobe, a ne na oštećenje, u skladu s pristupom sukladnim s ljudskim pravima. Uspostava usluga potpore za osobe s invaliditetom u određenim okolnostima osoba s invaliditetom i u skladu s njihovim potrebama, kao što su usluge za djecu, studente, zaposlenike i starije osobe s invaliditetom, ne bi se trebala smatrati diskriminirajućom povredom Konvencije, nego pravednom i zakonski dostupnom pozitivnom diskriminacijom. Osobe s invaliditetom koje se suočavaju s diskriminacijom u skladu s člankom 19. moraju raspolagati učinkovitim i pristupačnim pravnim lijekovima.

72. Žene i djevojke s invaliditetom (čl. 6.) često su u većoj mjeri isključene i izolirane i suočavaju se s više ograničenja u smislu njihova mjesta boravišta, kao i uređenja življenja zbog paternalističkih stereotipa i patrijarhalnih društvenih obrazaca koji dovode do diskriminacije žena u društvu. Žene i djevojke s invaliditetom također se često suočavaju s rodnom, višestrukom i intersekcijskom diskriminacijom, većim rizikom od institucionalizacije i nasilja, uključujući spolno nasilje, zlostavljanje i uznemiravanje.⁸ Države stranke moraju pružati pristupačne ili besplatne pravne lijekove i usluge potpore za žrtve nasilja i zlostavljanja. Žene s invaliditetom koje su suočene s nasiljem u obitelji često u većoj mjeri ekonomski, fizički ili emocionalno ovisne o svojim zlostavljačima, koji često vrše funkciju pružatelja skrbi, što predstavlja situaciju koja sprječava žene s invaliditetom da napuste odnose u kojima trpe zlostavljanje i dovodi do daljnje društvene izolacije. Prema tome, prilikom provedbe prava na neovisno življenje i uključenost u zajednicu potrebno je pridati osobitu pozornost rodnoj jednakosti, iskorjenjivanju rodno uvjetovane diskriminacije i patrijarhalnih društvenih obrazaca.

73. Kulturne norme i vrijednosti mogu štetno ograničavati izbore i kontrolu žena i djevojaka s invaliditetom u pogledu njihovih uređenja življenja, ograničavati njihovu autonomiju, prisiliti ih da žive u određenim uređenjima življenja, da zanemaruju svoje potrebe i ispunjavaju potrebe drugih i preuzimaju određene uloge unutar obitelji.⁹ Države stranke trebaju poduzimati mjere suzbijanja diskriminacije i prepreka za žene u pristupu socijalnim uslugama i potpori te zajamčiti da se u različitim politikama, programima i strategijama o pristupu socijalnim uslugama i potpori uzima u obzir jednakost žena i muškaraca.

⁸ Vidjeti Odbor za prava osoba s invaliditetom, opći komentar br. 3 (2016.) o ženama i djevojkama s invaliditetom.

⁹ Ibid., st. 8., 18., 29. i 55.

74. Države stranke također trebaju zajamčiti da se mjerama usmjerenim na razvoj, osnaživanje i napredak žena i djevojaka s invaliditetom (čl. 6. st. 2.) nastoje riješiti rodno uvjetovane nejednakosti u pristupu potpori i socijalnoj zaštiti. Države stranke trebaju donijeti prikladne mjere poticanja ravnoteže između poslovnog i privatnog života (sredstva, vrijeme, usluge) kojima se pruža potpora osobama s invaliditetom u (ponovnom) pristupu otvorenom tržištu rada i zajamčiti jednaka prava i odgovornosti između žena i muškaraca u svrhu ispunjavanja roditeljskih odgovornosti.¹⁰ Države stranke također su dužne zajamčiti da su skloništa za žrtve rodno uvjetovanog nasilja u potpunosti pristupačne ženama i djevojkama s invaliditetom.

75. Postojanje prikladnih i dobno osjetljivih usluga potpore za djevojke i dječake s invaliditetom od ključne je važnosti kako bi mogli jednako uživati svoja ljudska prava (čl. 7.). Poštovanje sposobnosti djece s invaliditetom koje se mijenjaju i pružanje potpore toj djeci u sudjelovanju u donošenju odabira koji imaju učinak na njih od ključne su važnosti. Također je važno pružati potporu, informacije i smjernice obiteljima (čl. 23.) radi sprječavanja institucionalizacije djece s invaliditetom te radi donošenja ključnih politika o posvajanju radi osiguranja jednakih mogućnosti za djecu s invaliditetom.

76. Kada je riječ o socijalnim interakcijama i odnosima s vršnjacima, tinejdžeri će možda radije birati osobnu asistenciju ili profesionalne tumače znakovnog jezika nego neformalnu potporu koju pruža njihova rodbina. Države stranke trebaju uspostaviti inovativne oblike potpore i pristupačne usluge za djecu i adolescente s invaliditetom putem osobnog kontakta ili putem njihovih organizacija. Djeca s invaliditetom mogu imati potrebu za potporom u bavljenju sportom ili aktivnostima u zajednici s ostalom djecom njihove dobi. Adolescentima s invaliditetom treba biti omogućeno da provode vrijeme i sudjeluju u aktivnostima u slobodno vrijeme sa svojim vršnjacima. Države stranke moraju pružati uređaje i tehnologije za pružanje pomoći koji mogu olakšati uključivanje adolescenata s invaliditetom u mreže njihovih vršnjaka. Nadalje, usluge kojima se olakšava prijelaz mladih osoba u odraslu dob, uključujući potporu pri iseljavanju iz obiteljskog doma, početak rada i nastavak obrazovanja na višem stupnju, od ključne su važnosti u pružanju potpore neovisnom življenju.

77. Budući da se članak 19. u suštini odnosi na preobrazbu zajednica, podizanje razine osviještenosti (čl. 8.) ključno je za stvaranje otvorenih, omogućujućih i uključivih zajednica. Stereotipi, diskriminacija osoba s invaliditetom i zablude koje sprječavaju osobe s invaliditetom da neovisno žive moraju se iskorijeniti i mora se promicati pozitivan dojam o tim osobama i njihovom doprinosu društvu. Podizanje razine osviještenosti potrebno je pružati nadležnim tijelima, javnim službenicima, stručnjacima, medijima, općoj javnosti te osobama s invaliditetom i njihovim obiteljima. Sve aktivnosti podizanja razine osviještenosti trebaju se provoditi u uskoj suradnji s osobama s invaliditetom putem njihovih predstavničkih organizacija.

78. Prava predviđena člankom 19. povezana su s obvezama država stranaka povezanima s pristupačnosti (čl. 9.) jer je opća pristupačnost čitave izgrađene okoline, prijevoza, informacija i komunikacija i povezanih sadržaja i usluga otvorenih javnosti u zajednici preduvjet za neovisno življenje u zajednici. Člankom 9. utvrđena je obveza identifikacije i uklanjanja prepreka u zgradama otvorenim javnosti, kao što su preispitivanje zakona o građevinskom i urbanističkom planiranju, uključivanje normi univerzalnoga dizajna u različite sektore i uspostava normi pristupačnosti za stanovanje.

79. Države stranke moraju unaprijed uzeti u obzir obvezu pružanja usluga potpore osobama s invaliditetom u svim aktivnostima upravljanja rizikom od katastrofa (čl. 11.) i osigurati da nisu zanemarene ili zaboravljene. Također je važno da se prepreke ne grade ponovno nakon situacija oružanog sukoba, humanitarnih kriza ili pojave prirodnih katastrofa. Postupcima ponovne izgradnje mora se zajamčiti potpuna pristupačnost za neovisno življenje u zajednici za osobe s invaliditetom.

80. Jednakim postupanjem pred zakonom (čl. 12.) jamči se da sve osobe s invaliditetom imaju pravo na ostvarenje svoje potpune poslovne sposobnosti i stoga imaju jednako pravo ostvarenja izbora i kontrole nad vlastitim životima na način da biraju gdje, s kime i kako žele

¹⁰ Vidjeti Odbor za uklanjanje diskriminacije žena, opći komentar br. 21 (1994.) o jednakosti u bračnim i obiteljskim odnosima.

živjeti i da primaju potporu u skladu sa svojom voljom i preferencijama. U svrhu potpunog ostvarenja prijelaza na potpomognuto donošenje odluka i ostvarenja prava utvrđenih člankom 12., od ključne je važnosti da osobe s invaliditetom imaju mogućnost razvoja i izražavanja svojih želja i preferencija kako bi ostvarivale svoju poslovnu sposobnost na jednakoj osnovi kao i ostale osobe. U tu svrhu moraju biti dijelom zajednice. Nadalje, potpora u ostvarivanju poslovne sposobnosti treba se pružati primjenom pristupa koji se temelji na zajednici, čime se poštuju želje i preferencije pojedinaca s invaliditetom.

81. Pristup pravosuđu, kako je utvrđen člankom 13., od temeljne je važnosti za osiguranje potpunog uživanja prava na neovisno življenje u zajednici. Države stranke moraju zajamčiti da sve osobe s invaliditetom imaju poslovnu sposobnost i pravo pokrenuti postupak pred sudovima. Nadalje, države stranke moraju zajamčiti da se može podnijeti žalba protiv svih odluka koje se odnose na neovisno življenje u zajednici. Potpora za omogućivanje neovisnog življenja u zajednici mora biti provediva kao pravo te pravo na naknadu. Kako bi se osiguralo jednak i učinkovit pristup pravosuđu i temeljno pravo na pravnu pomoć, podrška te proceduralne i dobno odgovarajuće prilagodbe su ključne.

82. Prisilna institucionalizacija na temelju oštećenja ili povezanih okolnosti, kao što je pretpostavljena „opasnost” ili ostali čimbenici, kako ih je naveo Odbor u svojim smjernicama o članku 14., često su uzrokovani ili povećani manjkom usluga potpore za pojedinačni oblik invaliditeta. Prema tome, provedbom članka 19. u konačnici će se spriječiti povreda članka 14.

83. Od najveće je važnosti zajamčiti da usluge potpore ne ostavljaju prostor za potencijalno zlostavljanje ili iskorištavanje osoba s invaliditetom ili svakog oblika nasilja nad njima (čl. 16.). Praćenje, pravni lijekovi i pravna pomoć osjetljivi na invaliditet, rod i dob moraju biti dostupni za sve osobe s invaliditetom koje koriste usluge propisane člankom 19., a koje se mogu suočavati sa zlostavljanjem, nasiljem i iskorištavanjem. Budući da ustanove često izoliraju svoje šticećenike od ostatke zajednice, institucionalizirane žene i djevojke s invaliditetom dodatno su izložene rodno uvjetovanom nasilju, uključujući prisilnu sterilizaciju, seksualno i fizičko zlostavljanje, emocionalno zlostavljanje i daljnju izolaciju. Također se suočavaju s povećanim preprekama za prijavu takvog nasilja. Od ključne je važnosti da države uključe ova pitanja u svoje praćenje ustanova i da zajamče pristup pravnoj zaštiti za žene s invaliditetom koje su izložene rodno uvjetovanom nasilju u ustanovama.

84. Bez potpore za osobnu mobilnost (čl. 20.), prepreke za neovisno življenje u zajednici i dalje postoje za brojne osobe s invaliditetom. Pružanje cjenovno pristupačnih i dostupnih kvalitetnih pomagala za pokretljivost, pomoćnih tehnologija i oblika asistencije za življenje i posrednika, kako je utvrđeno člankom 20., preduvjet je za potpuno uključivanje i sudjelovanje osoba s invaliditetom u njihovim zajednicama.

85. Osobe s invaliditetom imaju pravo na pristup svim javnim informacijama u pristupačnim formatima te tražiti, primati i izražavati informacije i ideje na jednakoj osnovi kao i drugi (čl. 21.). Komunikacija se može pružati u oblicima i formatima prema njihovom izboru, uključujući Brailleovo pismo, znakovni jezik, taktilne i lako čitljive formate te alternativne načine, sredstva i formate komunikacije. Važno je da se komunikacija i informacije provode u oba smjera i da su usluge i sadržaji dostupni pojedincima koji koriste druge načine komunikacije. Od osobite je važnosti da informacije o uslugama potpore i sustavima socijalne zaštite, uključujući mehanizme povezane s invaliditetom, budu pristupačne i dostupne iz različitih izvora kako bi osobe s invaliditetom mogle donijeti u potpunosti informirane odluke i odabire o tome gdje će, s kime i kako živjeti i koja vrsta usluga je najprikladnija za njih. Također je od ključne važnosti da mehanizmi kojima se pružaju povratne informacije i prigovori budu pristupačni u pogledu komunikacije.

86. Države stranke trebaju zajamčiti da su prilikom pružanja usluga potpore u skladu s člankom 19. privatnost, obitelj, dom, prepiska i čast osoba s invaliditetom zaštićeni od nezakonitog uplitanja (čl. 22.). U slučaju nezakonitog uplitanja, moraju biti dostupni praćenje, pravni lijekovi i pravna pomoć osjetljivi na invaliditet, rod i dob za sve osobe s invaliditetom koje koriste usluge potpore.

87. Pravo na neovisno življenje u zajednici usko je povezano s pravom na obitelj za djecu i roditelje s invaliditetom (čl. 23.). Nepostojanje potpore i usluga koji se temelje na zajednici može stvoriti financijske pritiske i ograničenja za obitelj osoba s invaliditetom; prava

utvrđena člankom 23. ključna su kako bi se spriječilo odvajanje djece od njihovih obitelji i njihova institucionalizacija, kao i za pružanje potpore obiteljima pri življenju u zajednici. Prava su jednako važna kako bi se zajamčilo da se djeca ne odvođe od svojih roditelja zbog invaliditeta roditelja. Države stranke trebaju pružati informacije, smjernice i potporu obiteljima u ostvarenju prava djece i promicanju uključivosti i sudjelovanja u zajednici.

88. Neovisno življenje i uključenost u zajednicu neodvojivo su povezane s uključivim obrazovanjem (čl. 24.) i zahtijevaju priznavanje prava osoba s invaliditetom na neovisno življenje i uživanje uključenosti i sudjelovanja u zajednici.¹¹ Uključivanje osoba s invaliditetom u opće obrazovne sustave dovodi do daljnjeg uključivanja osoba s invaliditetom u zajednicu. Deinstitutionalizacija također podrazumijeva uvođenje uključivog obrazovanja. Države stranke trebaju uzeti u obzir ulogu koju će ostvarivanje prava na uključivo obrazovanje imati u jačanju snaga, vještina i kompetencija potrebnih kako bi sve osobe s invaliditetom mogle uživati svoje zajednice, ostvariti koristi od njih i doprinijeti zajednicama.

89. Opći zdravstveni sadržaji i usluge (čl. 25.) moraju biti dostupni, pristupačni, prilagodljivi i prihvatljivi za osobe s invaliditetom u njihovim zajednicama, uključujući potporu koja je potrebna nekim osobama s invaliditetom (primjerice, osobama sa složenim komunikacijskim zahtjevima, psihosocijalnim poteškoćama ili intelektualnim poteškoćama i/ili gluhim osobama) tijekom boravka u bolnici, operacija i medicinskih savjetovanja. Pružanje usluga medicinskih sestara, fizioterapeuta, psihijatarata ili psihologa, u bolnicama i kod kuće, dio je zdravstvene skrbi i ne bi se trebalo smatrati da predstavlja ispunjenje obveze države stranke u skladu s člankom 19., nego u skladu s člankom 25.

90. Neovisno življenje u zajednici, osposobljavanje i rehabilitacija (čl. 26.) međusobno su povezani. Za neke osobe s invaliditetom sudjelovanje u uslugama rehabilitacije nije moguće ako ne primaju dostatnu individualiziranu potporu. Svrha rehabilitacije istovremeno je omogućiti osobama s invaliditetom da u potpunosti i učinkovito sudjeluju u zajednici. Osposobljavanje i rehabilitacija osobe s invaliditetom uvijek se moraju provoditi uz njezinu informiranu privolu. Osposobljavanje i rehabilitacija prvenstveno su relevantni u pogledu obrazovanja, zapošljavanja, zdravstva i socijalnih pitanja.

91. Postojanje usluga potpore prilagođenih pojedincu, uključujući osobnu asistenciju, često predstavlja preduvjet za učinkovito uživanje prava na rad i zapošljavanje (čl. 27.). Nadalje, osobe s invaliditetom također trebaju postati poslodavci, voditelji ili osposobljavatelji u uslugama potpore za pojedini oblik invaliditeta. To znači da će se provedbom članka 19. pomoći u postupnom ukidanju zaštićenog zapošljavanja.

92. Kako bi se zajamčilo da osobe s invaliditetom uživaju prikladni životni standard (čl. 28.), države stranke trebaju među ostalim pružati pristup uslugama potpore koje im omogućuju neovisno življenje. Prema tome, postoji obveza država stranaka da zajamče pristup prikladnim i pristupačnim uslugama, uređajima i ostalim oblicima asistencije za zahtjeve povezane s oštećenjima, osobito za osobe s invaliditetom koje žive u siromaštvu. Nadalje, potreban je pristup programima javnog i subvencioniranog stanovanja u zajednici. Ako se od osoba s invaliditetom zahtijeva da same plaćaju troškove povezane s invaliditetom, to se smatra protivnim Konvenciji.

93. Kako bi utjecale na i sudjelovale u odlukama koje utječu na razvoj njihove zajednice, sve osobe s invaliditetom trebale bi uživati i ostvarivati svoja prava na sudjelovanje u političkom i javnom životu (čl. 29.) osobno ili putem svojih organizacija. Prikladna potpora može pružati vrijednu pomoć osobama s invaliditetu u ostvarivanju njihova prava na glasanje, sudjelovanje u političkom životu i vođenje javnih poslova. Važno je zajamčiti da pomoćnici ili drugo osoblje koje pruža potporu ne ograničava i ne zloupotrebljava izbore osoba s invaliditetom u ostvarivanju njihovih prava na glasanje.

94. Kulturni život, rekreacija, slobodno vrijeme i sport (čl. 30.) važne su dimenzije života u zajednici u kojoj se uključivost može nastojati ostvariti i postići, primjerice na način da se zajamči da su događanja, aktivnosti i sadržaji pristupačni osobama s invaliditetom i da su uključivi. Osobni asistenti, vodiči, čitači i profesionalni tumači znakovnog i taktilnog jezika

¹¹ Odbor za prava osoba s invaliditetom, opći komentar br. 4 (2016.) o pravu na uključivo obrazovanje.

među ostalima doprinose uključivom životu u zajednici u skladu s voljom i preferencijama osoba s invaliditetom. Važno je da se korištenje potpore u bilo kojem obliku smatra dijelom troškova povezanih s invaliditetom jer takve usluge potpore pomažu u poticanju uključivosti u zajednici i neovisnog življenja. Od pomoćnika potrebnih za sudjelovanje u kulturnim aktivnostima i aktivnostima za slobodno vrijeme ne bi se trebalo tražiti da plaćaju ulaznice. Ne bi trebala postojati ograničenja o tome kada se, gdje i za kakve vrste aktivnosti asistencija može koristiti, na nacionalnoj i međunarodnoj razini.

95. Podaci i informacije moraju biti sustavno raščlanjeni (čl. 31.) po vrsti invaliditeta u svim sektorima, uključujući u pogledu stanovanja, uređenja življenja i sustava socijalne zaštite, kao i pristupa neovisnom življenju te potpori i uslugama. Informacije trebaju omogućiti provedbu redovnih analiza o napretku deinstitucionalizacije i prelaska na usluge potpore u zajednici. Važno je da pokazatelji odražavaju određene okolnosti u svakoj državi stranci.

96. Međunarodna suradnja (čl. 32.) mora se provoditi na način da je zajamčeno da se vanjska pomoć ulaže u usluge potpore u lokalnim zajednicama kojima se poštuju volja i preferencije osoba s invaliditetom i potiče njihovo pravo da odabiru gdje će, s kim i na koji način živjeti, u skladu s člankom 19. Nije prihvatljivo ulaganje novca dobivenog u okviru međunarodne suradnje u razvoj novih ustanova ili mjesta zatvaranja ili institucionalnih modela skrbi jer to dovodi do segregacije i izolacije osoba s invaliditetom.

V. Provedba na nacionalnoj razini

97. Odbor primjećuje da se države stranke prilikom provedbe prava na neovisno življenje i uključenost u zajednici mogu suočavati s izazovima na nacionalnoj razini. Međutim, u skladu s prethodno navedenim normativnim sadržajem i obvezama države stranke trebaju poduzimati daljnje korake kako bi zajamčile potpunu provedbu članka 19. Konvencije:

- (a) staviti izvan snage sve zakone kojima se osobe s invaliditetom, neovisno o oštećenju, sprječava da odabiru gdje će i s kime te kako živjeti, uključujući pravo na to da se ne zatvaraju na temelju bilo kojeg oblika invaliditeta;
- (b) donositi i provoditi zakone, norme i ostale mjere kojima se lokalne zajednice i okolina, uključujući i informacije i komunikacija, čine pristupačnima svim osobama s invaliditetom;
- (c) zajamčiti da programi socijalne zaštite ispunjavaju zahtjeve širokog raspona osoba s invaliditetom na jednakoj osnovi s ostalima;
- (d) umetnuti načelo univerzalnoga dizajna za fizički i virtualni prostor u politikama, zakonu, normama i ostalim mjerama, uključujući praćenje ostvarenja/provedbe obveza; preispitati građevinske zakone kako bi zajamčilo da su sukladni s načelima univerzalnoga dizajna i zakonodavnim smjernicama o izgradnji, kako je navedeno u općem komentaru Odbora br. 2;
- (e) pružiti svim osobama s invaliditetom materijalna i postupovna prava na neovisno življenje unutar zajednice;
- (f) informirati osobe s invaliditetom o njihovom pravu na neovisno življenje i uključenost u zajednicu na načine da mogu razumjeti i pružati programe osnaživanja s ciljem pružanja potpore osobama s invaliditetom kako bi naučile kako ostvarivati svoja prava;
- (g) donijeti jasne i ciljne strategije za deinstitucionalizaciju, uz konkretne vremenske okvire i prikladne proračune, u svrhu uklanjanja svih oblika izolacije, segregacije i institucionalizacije osoba s invaliditetom; valja pridati osobitu pozornost osobama s invaliditetom s psihosocijalnim i/ili intelektualnim poteškoćama i djeci s invaliditetom koja se trenutno nalaze u ustanovama;
- (h) izrađivati programe podizanja razine osviještenosti u svrhu suzbijanja negativnih stavova i stereotipa o osobama s invaliditetom i osiguranja preobrazbe zajednice radi razvoja individualiziranih i pristupačnih osnovnih usluga;

- (i) zajamčiti sudjelovanje osoba s invaliditetom, osobno i putem njihovih predstavničkih organizacija, u preobrazbi usluga potpore i zajednica te u osmišljavanju i provedbi strategija deinstitucionalizacije;
 - (j) osmišljavati sveobuhvatne politike i zakonodavne smjernice te dodjeljivati financijska sredstva za izgradnju cjenovno pristupačnih i dostupnih jedinica stanovanja, izgrađene okoline, javnih prostora i prometa, zajedno s prikladnim rokom za njihovu provedbu i sankcije koje su učinkovite, odvrćajuće i razmjerne prekršajima koje su počinila javna ili privatna tijela;
 - (k) dodijeliti sredstva u svrhu razvoja prikladnih i dostatnih usluga potpore usmjerenih na osobu/utemeljenih na korisniku kojima upravljaju sami primatelji za sve osobe s invaliditetom, kao što su osobna asistencija, vodiči, čitači i profesionalno osposobljeni tumači znakovnog jezika i ostali tumači;
 - (l) osmišljavati postupke nadmetanja za pružanje usluga potpore za osobe s invaliditetom koje žive samostalno u zajednici kojima se uzima u obzir normativni sadržaj članka 19.;
 - (m) uspostaviti mehanizme za praćenje postojećih ustanova i usluga smještaja, strategija deinstitucionalizacije i provedbu neovisnog življenja unutar zajednice, uzimajući u obzir ulogu neovisnih okvira za praćenje;
 - (n) provoditi praćenje i provedbu predviđene člankom 19. na temelju potpunog savjetovanja s i sudjelovanja osoba s invaliditetom, putem njihovih predstavničkih organizacija.
-